

**ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ
ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ТЕРМІНОЗНАВСТВА**

УДК 811.161.2'373.46:62

**ПРО ДЕЯКІ ДІЄСЛОВА ТА ВІДДІЄСЛІВНІ ПОХІДНИКИ В НАУКОВО-
ТЕХНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

Володимир ПІЛЕЦЬКИЙ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови імені професора Івана Ковалика,
вул. Університетська, 1/234, Львів, Україна, 79001
тел.: (0 322) 239 47 17
e-mail: vpilecky@ukr.net*

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10812>

Розглянуто дієслова з тотожними коренями та різними афіксами в сучасній українській науково-технічній термінології. Вказано на недоречність ужитку дієслів з постфіксом -ся на позначення самочинних процесів, якщо в літературній мові існують коротші назви – дієслова без постфіксів. Запропоновано шляхи заміни росіянізмів серед науково-технічних термінів-найменувань опредметнених дій. Проаналізовано також структуру і творення віддієслівних прикметників, які вказують на активну і пасивну здатність.

Ключові слова: українська науково-технічна термінологія, спільнокореневі дієслова з різними афіксами, віддієслівні іменники, росіянізми, віддієслівні прикметники, що вказують на активну і пасивну здатність, семантика та функціонування.

Постановка проблеми. Мовна специфіка сучасного українського терміна ще не стала предметом спеціального наукового дослідження лінгвістів. Вони здебільшого розглядають український термін як особливий знак серед лексем національної мови або використовують його як об'єкт для ілюстрації теоретичних засад загального термінознавства. Тому українські мовознавці особливу увагу звертають на семантику терміна й особливості вияву парадигматичних відношень (синонімних, омонімних, паронімних і родо-видових) в термінній лексиці, а також на пошуки доказової бази, що ілюструє таку фундаментальну властивість терміна, як тенденція до однозначності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало місця в різноманітних дослідженнях займає етимологія і словотвірна будова термінів, що належать до різних терміносистем, а також історія формування найменувань спеціальних понять. Тематичні обрії українського термінознавства розширюють недавні монографічні дослідження, де внутрішньомовні чинники розвитку терміносистем пов'язано з теорією мовного планування [2], детально проаналізовано роль і місце греко-

латинських коренів у різноманітних терміносистемах [5] чи розвиток термінології пов'язано з лінгвоцидом української мови в XX ст. [6: 10].

Дискусії в різних термінознавчих студіях останніх років відбуваються саме із приводу найбільш прийнятних назв спеціальних понять з ряду дублетних найменувань, серед яких чільне місце займають різноструктурні дієслова та похідні від них.

Серед власне лінгвістичних труднощів, пов'язаних із розбудовою українських термінів-дієслів та похідних іменників і прикметників, що містять специфічні національно-мовні риси, принаймні на сьогодні можемо виділити такі дискусійні питання: а) творення і вживання дієслів, що називають самочинні процеси, в науково-технічній термінології; б) способи і засоби словотворчого засвоєння віддієслівних прикметників; в) шляхи усунування нав'язаних українській мові в 30-ті роки минулого століття властивих російській мові моделей творення віддієслівних термінів-іменників; г) структура і способи творення процесових (віддієслівних) прикметників, які вказують на два типи властивостей: здатність піддаватися дії (пасивна здатність) і спроможність виконувати дію чи формувати процес (активна здатність). Можливим шляхам вирішення названих вище проблем і присвячено цю розвідку.

Її *метою є*:

– дослідити сучасні назви примусових та самочинних процесів у науково-технічній термінології та вказати на можливі альтернативні засоби творення відповідних найменувань;

– виявити роль і місце віддієслівних іменників-росіянізмів у сучасній українській науково-технічній термінології;

– описати будову і способи творення термінів-прикметників, що вказують на здатність предмета піддаватися дії, тобто пасивну здатність.

1. *Дієслова та їхні похідники, що описують примусові та самочинні процеси.* Семантика та функціонування різних станових форм дієслів у наукових текстах неодноразово були предметом аналізу українських науковців. Передусім дослідники звертали особливу увагу на потребу надавати перевагу реченням з дієсловами активного стану й уникати конструкцій із предикативами пасивного стану з постфіксом *-ся* [1; 4; 8; 9; 10]. Однак майже поза увагою фахівців залишалася взаємодія форм активного й пасивного станів із двома іншими становими дієслівними формами – дієсловами зворотно-середнього та нульового станів, а також не були об'єктом спеціального аналізу віддієслівні прикметники, що називають: а) здатність бути підданим дії (*інтегровний, йонізовний, (з)руйновний, синтезовний, фільтровний*); б) призначення виконувати дію (*інтегрувальний, йонізувальний, синтезувальний, фільтрувальний*); в) здатність виконувати дію (*йонізівний, руйнівний, фільтрівний*).

На практиці це призводить і до широкого розповсюдження пасивних конструкцій у науково-технічних текстах, і до витіснення значної частини притаманних українській мові дієслів нульового стану та похідних іменників (на взірць *більшати – більшання*) та прикметників (на взірць *йонізувати – йонізований, знищити – знищений*).

Грамаітичне оформлення слів, пов'язаних із самочинними та примусовими процесами, рясніє, на жаль, задавненими системними спотвореннями, що постали, зокрема, під впливом позанаукових чинників (див., наприклад, [8]). Однією з

найпоширеніших помилок є вживання афікса *-ся* в дієсловах, що називають лише примусову дію і аж ніяк не можуть позначати дію самочинну. Навіть у СУМі бачимо дивні утвори: *репресуватися, експроціюватися, уособлюватися, уярмлюватися, очолюватися, симулюватися, ув'язнюватися, підбурюватися, упоюватися, перемагатися* тощо. Майже звичними в науковій та технічній мові стали префіксально-суфіксально-постфіксальні пасивно-якісні дієслова на взірць *спричинюватися, оброблятися, розроблюватися, вироблятися, ви[від/пере/при/до/про]мірюватися*, які висловлюють статичну ознаку предмета, що підлягає впливові іншого предмета. Перші зумовлені впливом російських граматичних конструкцій з дієсловами пасивного стану у функції присудків. Другі ж часто-густо є словотвірними кальками відповідних російських пасивно-якісних дієслів (*увеличиваться – збільшуватися*).

Усувати ці невластиві українській мові дієслівні терміни на *-ся*, нав'язані репресивним способом (передусім спеціальними пунктами сумнозвісних бюлетенів), – важлива проблема підвищення культури наукового мовлення (марно сподіватися, що вона відпаде сама собою). Ось деякі приклади невластивого вживання дієслів, що позначають примусові процеси, замість притаманних дієслів зі значенням процесів самочинних:

Так часто уживають

*виросуватися / вироститися,
відросуватися / відроститися, зросуватися / зроститися;
висинюватися / висинитися, підсинювати / підсинитися,
насинюватися / насинитися,
пересинюватися / пересинитися;
висушуватися / висушитися, засушуватися / засушитися;
вичорнюватися / вичорнитися,
зачорнюватися / зачорнитися,
підчорнюватися / підчорнитися;
віддалюватися / віддалитися (про відстань);
вкорочуватися / вкоротитися,
скорочуватися / скоротитися (про розмір).*

Так варто уживати

*виростати / вирости, відростати / відрости;
зростатися / зроститися;
синіти / посиніти, синішати / посинішати;
сохнути / засихати / висихати //
вис(о)хнути / засохнути;
чорніти / почорніти, чорнішати /
почорнішати (так само інші кольори)
дальшати / подальшати
коротшати / покоротшати*

2. Віддієслівні іменники-росіянізми. Певна частина українських дослідників у своїй науковій галузі під росіянізмами розуміє слова, що містять не притаманні сучасній українській літературній мові корені або афікси (суфікси чи префікси), хоча такі лексеми можуть бути широко розповсюджені в будь-якій терміносистемі. Якщо українські терміни навіть поморфемно перекладені з російської, тобто скальковані за російськими взірцями.

Українська технічна інтелігенція активно відкидає утворені від дієслів назви опредметнених дій зі суфіксом -к(а): *ковка, рубка, поліровка, штамповка*. Такі росіянізми переважно замінюють іменниками на -ння (*кування, рубання, полірування, штампування*), хоч інколи використовують і похідники іншого структурного типу, зокрема безсуфіксні іменники: *возгонка – узгін, гонки – перегони*. Часто-густо цю тенденцію доводять до абсолюту та намагаються замінити будь-які українські слова, утворені з допомогою суфікса -ка, що суперечить давній українській традиції використовувати цю морфему для називання дій, а не тільки їх наслідків. Таке відштовхування від російської мови призводить до появи ряду немилозвучних слів, як, наприклад, з коренем *роб*: *обробляння, розробляння, перероблення* тощо. Всупереч рекомендаціям назва *обробка* побутує в науково-технічних текстах і вказує передусім на дії над металами. Чомусь у поле зору українських інженерів не потрапляє сільськогосподарський термін *обробіток*, що його можна було б у цьому разі використати. Замість *розробляння стандартів* можна сказати *опрацювання стандартів*.

Існує тенденція замінити деякі назви найпростіших технічних засобів з суфіксом -ушк(а) на українські похідники іншої будови: *ловушка – уловлювач*. Але спроби вживати замість російської *котушки* позиченого з німецької мови слова *шпуля* не підтримано. Не вдається витіснити із технічної термінології поширеного терміна *установка*, хоч у сучасній літературній мові його можуть заступити *агрегат, устаткування, пристрій, механізм* і напівзабуте слово *устава*.

Зацікавлення дослідників викликають і спроби замінити корені ряду слів. Тут повчальна доля трьох коренів – *плав, скор і ключ*, які притаманні і українській, і російській мовам, але їхні словотворчі потенції в обох відрізняються. В науково-технічних текстах продовжують широко вживати похідники від дієслів з коренем *плав*, що можуть означати перехід з одного агрегатного стану в інший (*плавитися*) або технологічну операцію, спрямовану на таку зміну (*плавити*). Окремі дослідники вказують на неукраїнськість такого терміновжитку, бо в нашій мові *віск, сало* чи інша тверда речовина не *плавиться*, а *топиться*. *Плавити* (тобто *сплавляти*) можна дерево по річці. Тому природними українськими відповідниками росіянізмів з названим коренем є похідники з коренем *топ*: *топити, стоп, розтоп* (а не *плавити, сплав, розплав*). Корінь же *скор* і в сучасній літературній мові широко побутує, зокрема маємо його в складі прислівника *скоро*.

Мовна ж свідомість деяких українських інтелектуалів, насамперед фізиків і математиків, пов'язує його зі широко розповсюдженим російським *ускорением*, наслідком чого стала заміна *прискорення пришвидиенням* і зміна кореня в споріднених термінах. Правда, свою роль зіграли і системні зв'язки з базовим терміном *швидкість*. Корінь *ключ* вже давно усунуто з електротехнічних термінів і замінено на *мк(мик)*: не *включати*, а *вмикати*, відповідно не *включити*, а *увімкнути*. Але омонімний корінь широко використовують для називання сторонніх тіл у якомусь середовищі (*включення*), хоч для такого терміна легко утворити український відповідник, наприклад, *вкраплення*.

Автори новочасних російсько-українських термінних словників досягли успіхів у виявленні та перекладі термінів, семантичний обсяг яких в обох мовах не збігається. Наприклад, детально описано українські відповідники російського *заключение*: це й *укладання* (договору), і *підписання* (пакту), і *ув'язнення*, і *взяття* (в дужки), тобто спостерігаємо розходження в перекладі залежно від терміносистеми.

Детально описано російські терміни на *-ение*, яким в українській мові відповідають похідники від дієслів доконаного і недоконаного виду (*облучение – опромінювання і опромінення*). Незважаючи на те, що російський термін *колебание* має близькозвучний український відповідник *коливання*, для позначення різновидів цього явища в українській мові можна використати *хитання* і *гойдання*, хоча частіше обмежуються загальною назвою.

Досить велика частина термінокористувачів не відчуває неприродності ряду коренів або афіксів в українських відповідниках російських лексем. Зокрема живцем узято або дещо видозмінено російські терміни в українських назвах *грунтівка* (рос. *грунтовка*), *витяжка* (рос. *вытяжка*), *повідка* (рос. *поверка*) і низці інших термінів.

3. Прикметники, що вказують на пасивну здатність. Віддієслівні прикметники, що називають здатність бути підданим дії (*інтегровний, йонізовний, (з)руйновний, синтезовний, фільтровний*); призначення виконувати дію (*інтегровальний, йонізувальний, синтезувальний, фільтрувальний*), здатність виконувати дію (*йонізовний, руйнівний, фільтрівний*), неодноразово аналізував Виталь Моргунок (детальний огляд його підходів див. у (Городенська, 2001). Згадані прикметники найчастіше утворюємо від префіксових перехідних дієслів, додаючи суфікс *-н-* до дієслівного кореня, якщо він закінчується на приголосний: *змін-и-ти / змін-н-ий, згин-а-ти / згин-н-ий, вигой-і-ти / вигой-н-ий, стис-ну-ти / стис-н-ий, розв'яз-а-ти / розв'яз-н-ий, розгад-а-ти / розгад-н-ий, передбач-и-ти / передбач-н-ий*. Якщо дієслівний корінь закінчується на голосний, між коренем і суфіксом постає звук *в*: *розли-ти / розли-в-ний, зли-ти / злив-н-ий, розсу-ну-ти / розсу-в-ний*. Якщо суфікс *-н-* з якихось причин не може поєднатися з кінцевим приголосним дієслівного кореня, добираємо видову пару й утворюємо прикметника від неї: *перевести / перевод-и-ти / перевід-н-ий, перенести / перенос-и-ти / перенос-н-ий*.

Коли ж і надалі ми не можемо утворити прикметника (точніше, виходить щось немилозвучне та коструbate, як-от: *вгамувати – *вгамний, порівняти – *порівняний, знищити – *знищний*), тоді можна утворити дієприкметника і перетворити його на прикметника. Це можна зробити у три способи: а) від дієприкметника відтяти кінцевий голосний *-а-* і додати суфікса *-н-*: *вгамувати – вгамований – вгамовний*; б) суфікс *-н-* додати до дієприкметника без змін останнього: *порівняти – порівняний – порівнянний, знищити – знищений – знищенний, узагальнити – узагальнений – узагальненний*; в) перетворити дієприкметника на прикметника, змінивши місце наголосу: *варений – варénий, пéчений – печéний* або використати дієприкметника без змін: *комбінований, мішаний*.

У разі в) постає питання, що досить часто спричиняє дискусію: чи не варто замість прикметників у двослівних найменуваннях об'єктів дій просто вживати дієприкметники? Наша відповідь – ні, бо прикметник указує на сталу дійову ознаку, а дієприкметник – на тимчасову. Тому, використовуючи дієприкметники в обох функціях, ми наперед погоджуємося зі співіснуванням у мовній свідомості українського науковця багатозначного слова.

Випадки а) та б) треба проаналізувати дещо докладніше. Проблема полягає в тім, що прикметники із суфіксами *-овн-*, *-енн-* та *-анн-* в загальній мові не надто поширені. Інверсійний словник української мови (Інверсійний словник, 1985) подає 33 таких прикметники з суфіксом *-овн-* (серед них *завойовний, (не)виліковний, (не)застосовний, (не)з'ясовний, (не)спростовний* тощо), 34 слова зі суфіксом *-енн-* (*явленний, (не)спалений, (не)дозволенний, (не)легкоздійснений, (не)пояснений*,

(не)збагнений та 14 слів із суфіксом *-анн-* (*нездоланий, (не)пізнаваний, неописаний, недоторканий* тощо). Цікаво, що деякі слова – *незчислений, незлічений, нескінчений* – подано лише з префіксом *не-*, хоча в науковій літературі, зокрема математичній, ці прикметники без префікса *не-* мають надзвичайно високу частотність ужитку і є складниками деяких засадничих терміносполук.

У сучасній науковій (тобто великою мірою “книжній”) мові таких слів значно більше, ніж у мові загальнолітературній, бо вона потребує коротких способів опису відповідних процесових властивостей. Коли для називання понять, що вказують на здатність предмета бути підданим дії, використовуємо прикметники, то замість розлогих конструкцій із підрядними реченнями, що роблять тексти кострубатими та важкочитними, одержуємо зручні для вжитку двослівні сполуки. Тому поряд із історичними міркуваннями треба зважити на теперішню мовну практику – всупереч тривалому втручанню позанаукових чинників, що завадили нормальному розвитку наукової мови, зокрема попри приписи сумнозвісних репресивних термінологічних бюлетенів (див., наприклад, [11] та перелік бюлетенів, наведений у цій праці), мова відновлює притаманні їй словотворчі моделі, наслідком чого стає гнучкість у висловлюванні найскладніших процесових понять. Попри те, що у бюлетенях 30-х років слова із суфіксом *-ов-* (та *-овн-*), особливо під наголосом, було оголошено “полонізмами” і фактично заборонено вживати, такі слова масово існують і постають в науковій мові. Існує нагальна потреба розрізняти видові поняття суб’єктів та об’єктів дій, через що, наприклад, ті українські науковці, що є природними носіями мови, самі того не помічаючи, легко утворюють та вживають віддієслівні прикметники з відповідними суфіксами, що відповідають властивим українським моделям словотворення. Сучасну наукову літературу важко собі уявити без слів типу *нехтовний, прогнотозний, інтегровний, регульовний, злічений, скінчений* тощо. Чимало утворених за такою моделлю термінів програмової інженерії, що є відповідниками англійських слів на *-able* та *-ible*, містить, наприклад, англо-український словник термінів з математики та кібернетики (Мейнарович, Кратко, 2010).

Поширена практика вживати замість таких слів дієприкметники вносить неоднозначність, що не надто помітно в загальній мові, однак суттєво ускладнює розуміння наукового тексту, особливо коли йдеться про аналіз перебігу реальних процесів та дій.

Віддієслівні прикметники з суфіксом *-овн-* та пасивні дієприкметники минулого часу в двослівних найменуваннях об’єктів дії різняться семантично: *нехтовний член* – це той, що його можна викинути будь-коли, а *нехтований член* – це той, що ми його викидаємо у цьому випадку; *регульовний* – такий, що його можна регулювати тоді, коли треба, а *регульований* – це той, що ми його регулюємо саме зараз; *інтегровний* – той, що його можна проінтегрувати (і на то є низка критеріїв), *інтегрований* – той, що його інтегрування є предметом цього допису.

Різняться похідники семантикою і в іншому випадку: коли належить утворювати прикметники від префіксових чи безпрефіксових дієслів (доконаного чи недоконаного виду). Якщо йдеться про те, що може відбуватися процес, тоді утворюємо прикметника від безпрефіксового дієслова недоконаного виду: *контрольовний, керувний, регульовний, прогнотозний*. Коли нас цікавить можливість досягти результату, прикметника утворюємо від префіксового дієслова доконаного

виду: здійснений, виконаний, узагальнений, скасований, вилікований, (не)доторканий.

Українська мова поступово усуває скальковані з англійської через посередництво російської мови прикметники на позначення пасивної здатності з суфіксом *-абельн-*: (не)читабельний, (не)презентабельний, (не)транспортабельний, (не)комунікабельний тощо. Натомість вона відновлює (чи творить наново) слова з такою самою функцією за допомогою українських словотворчих суфіксів: (не)читний, (не)презентовний, (не)транспортівний, (не)комунікований тощо.

Прикметники, що вказують на *призначення* виконувати дію чи *здатність/властивість* виконувати дію (*активну* здатність) згідно з настановами вже згаданих репресивних бюлетенів зазнали подвійного тиску. З одного боку, їх інтенсивно заміняли активними дієприкметниками, через що, попри вже добре відому тенденцію не вживати активні дієприкметники у невластивій їм функції, тексти, зокрема рекламні, ще й досі рясніють перлами на взірць “охолоджуючий напій” (замість *охолоджувальний*), “керуючий пристрій” (замість *керівний*), “фіксуєчий засіб” (замість *фіксувальний*) тощо. З іншого боку, з мови примусово вилучено віддієслівні прикметники з суфіксом *-івн-*. “Вижили” (*принаймні у словниках*) лише кілька: *рятівний, панівний, руйнівний, гальмівний, будівний, чарівний, фільтрівний, засівний, гартівний, нищівний*.

На сьогодні вже майже зовсім втрачено відчуття семантичної відмінності між спільнокореновими прикметниками, що означають призначення до певної функції/дії (*рятувальний* човен, *фільтрувальний* пристрій, *гартувальний* розчин, *коксувальна* піч) та здатність/властивість виконувати дію (*рятівна* соломинка, *фільтрівний* ґрунт, *йонізівне* проміння, *гартівне* середовище). Прикметники, що вказують на призначення до дії, переважно творяться додаванням до дієслівної основи суфікса *-льн-* (*чита-льн-ий, роздава-льн-ий, фільтрува-льн-ий, гостри-льн-ий, дої-льн-ий*), а прикметники, що означають здатність предмета виконувати дію – передусім додаванням суфікса *-івн-* до дієслівного кореня (*гарт-ува-ти – гарт-івн-ий, руйн-ува-ти – руйн-івн-ий, нищ-и-ти – нищ-івн-ий*) (хоча деривацію більшості із прикметників другого типу можна розглядати по-іншому: якщо прикметник творимо від дієслова з суфіксом *-ува-*, то від останнього відтинаємо кінцевий голосний а, а звук у чергується з і: *гарт-ув(а)-ти – гартівний*).

Висновки. Проведений вище аналіз словотвірної будови та функціонування спільнокоренових дієслів та віддієслівних іменників і прикметників у сучасній українській науково-технічній термінології дає підстави для таких висновків.

1. Необхідно усувати дієслова з кінцевим *-ся* в науково-технічній термінології тоді, коли на позначування самочинного процесу, пов’язаного зі зміною *геометричних розмірів* чи *якості/властивості*, у сучасній українській науково-технічній термінології зазвичай використовують кальку російського пасивно-якісного дієслова з постфіксом *-ся*, а тим часом існує коротша назва цього ж таки процесу – дієслово нульового стану без постфікса.

2. Системне вивчення росіянізмів у різних терміносистемах необхідне не тільки, щоб з’ясувати роль і місце таких слів, а й для упорядкування окремих фрагментів лексичної системи сучасної української літературної мови. Поширеність терміна через значну зросійщеність ряду терміносистем не може бути єдиним критерієм нормотворчих процесів у термінології. На перше місце висувається системотворчий чинник: найбільш придатним для називання спеціального поняття може виявитися не росіянізм чи скалькований термін, а позичена із

загальнолітературної мови або спеціально утворена з українських морфем лексема, що здатна творити похідники, забезпечуючи мовне вираження системних понятійних зв'язків.

3. Попри невелику поширеність прикметників, що вказують на пасивну здатність у загальнолітературній мові, наукова мова їх гостро потребує, а тому й активно продукує, бо носії фахової мови прагнуть стислих та точних засобів висловлювання абстрактних та вузькофахових видових процесових понять. Науковці творять термінні прикметники інтуїтивно, силою свого мовного чуття. Нові віддієслівні прикметники з нібито малопродуктивними в загальнолітературній мові суфіксами *-овн-*, *-енн-*, *-анн-* дедалі частіше з'являються у фахових словниках та науковій літературі. Наш аналіз свідчить, що ці прикметники утворювано згідно з притаманними українській мові словотворчими моделями і що такі моделі можуть бути високопродуктивними в науковій мові, зокрема в описах нових явищ та пов'язаних із ними понять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Городенська К.* Синтаксична специфіка української наукової мови / Катерина Городенська // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – Київ : КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 11–14.
2. *Д'яков А. С.* Основи термінотворення: Семант та соціолінгвіст. Аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – Київ : Вид. дім “КМ Academia”, 2000. – 218 с.
3. Інверсійний словник української мови. – Київ : Наукова думка, 1985. – 812 с.
4. *Карпіловська Є.* Структурні зміни української наукової термінології протягом двадцятого сторіччя / Євгенія Карпіловська, Ольга Кочерга, Євген Мейнарович // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. – 2004. – № 503. – С. 3–8.
5. *Кочан І. М.* Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові / І. М. Кочан. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 520 с.
6. *Кубайчук В.* Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови / Віктор Кубайчук. – Київ : К.І.С., 2004. – 176 с.
7. Мейнарович Є. Англійсько-український словник. Математика та кібернетика / Є Мейнарович, М. Кратко. – Київ : Перун, 2010. – 560 с.
8. *Непийвода Н.* Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н. Непийвода. – Київ : Міжнар. фін. агенція, 1997. – 303 с.
9. Рожанківський Р. Зведення правил унормування української фахової мови / Роман Рожанківський // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. – 2002. – № 453. – С. 203–209.
10. Українська мова у XX сторіччі : історія лінгвоциду : док. І матеріали / упорядн. Л. Масенко та ін. – Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська акад.”, 2005. – 399 с.

11. Ярема С. На теми української наукової мови / С. Ярема. – Львів : Українське т-во з механіки руйнування матеріалів, Львівське крайове братство “Рідна школа”, Наукове тов.-во ім. Шевченка, 2002. – 44 с.

REFERENCES

1. Horodenska, K. (2001). Syntaksychna spetsyfika ukrainskoi naukovoï movy In: *Ukrainska terminolohiia i suchasnist : [zb. nauk. prats]*. Kyiv : KNEU, vyp. IV.
2. Dyakov, A. S., Kyyak, T. R., Kudelko, Z. B. (2000). *Osnovy terminotvorennya : Semant ta sociolingvist. Aspekty*. Kyiv: Vyd. dim “KM Academia”.
3. *Inversiniy slovnyk ukrainskoi movy* / [za red. S. P. Bevzenka]. (1985). Kyiv: Nauk. dumka.
4. Karpilovska, Ye., Kocherha, O., Meinarovych, Y. (2004) Strukturni zminy ukrainskoi naukovoï terminolohii protiahom dvadtsiatoho storichchia. In: *Visnyk Nats. un-tu “Lvivska politekhnikha”*. Seriiia “Problemy ukrainskoi terminolohii”, № 503, 3–8.
5. Kochan, I. M. (2004). *Dynamika i kodyfikaciya terminiv z mizhnarodnymy komponentamy u suchasnij ukrayinskij movi*. Lviv : VCz LNU im. I. Franka.
6. Kubajchuk, V. (2004) *Xronologiya movnyx podij v Ukrayini : zovnishnya istoriya ukrayinskoyi movy*. Kyiv : K.I.S.
7. Mejnarovych, Ye., Kratko, M. (2010) *Anglijsko-ukrayinskij slovnyk. Matematyka ta kibernetyka*. Kyiv : Perun.
8. Nepyjvoda, N. (1997) *Mova ukrainskoi nauково-tekhnichnoi literatury (funktsionalno-stylistychnyi aspekt)*. Kyiv: Mizhnar. fin. ahentsiya.
9. Rozhankivskyi, R. (2002) Zvedennia pravyl unormuvannia ukrainskoi fakhovoï movy. In: *Visnyk Nats. un-tu “Lvivska politekhnikha”*. Seriiia “Problemy ukrainskoi terminolohii”, № 453, 203–209.
10. *Ukrayinska mova u XX storichchi : istoriya lingvocytu : Dok. i materialy / Uporyadn. L. Masenko ta in. (2005)*. Kyiv : Vyd. dim “Kyievo-Mogylyanska akad.”.
11. Yarema, S. (2002). *Na temy ukrainskoi naukovoï movy*. Lviv: Ukrainske tovarystvo z mekhaniky ruinovannia materialiv. Lvivske kraiove tovarystvo “Ridna shkola”, Naukove tovarystvo im. Shevchenka.

SOME VERBS AND DEVERBAL DERIVATES IN THE SCIENTIFIC AND TECHNICAL TERMINOLOGY

Volodymyr Pilets’kyi

*Ivan Franko National University of Lviv,
Ivan Kovalyk department of Ukrainian language,
1/234, Universytets’ka Str., Lviv, Ukraine, 79001
tel.: (0322)239 47 17
e-mail: vpilecky@ukr.net*

Verbs with identical roots and different affixes in modern Ukrainian scientific and technical terminology have been considered in the article. The author has pointed out that it is inappropriate to use a verb with postfix -ся if a shorter name that is a verb without postfixes exists in the literary language. In modern Ukrainian scientific and technical terminology calques of Russian passive and

qualitative verbs with postfix -ся have been used with such purpose. At the same time shorter name of this process that is a verb of zero voice without postfix can be used.

System study of Russianisms in different terminological systems is necessary not only to find out their role and place but also to standardize particular fragments of lexical system of modern Ukrainian language. The ways of replacement of Russian words among scientific and technical terms that are names of subject actions have been offered. The author has emphasized that prevalence of term due to significant russification of some term systems cannot be considered as a single criterion of norm forming processes.

System forming factor must prevail in normalization of borrowed terms from the Russian language. Using Russianisms or calques isn't often the best way to nominate terms. Lexical item borrowed from general literature language or term formed from Ukrainian morphemes that is able to create derivatives and provide language expression of system conceptional connections can appear the most appropriate for term nomination.

Structure and derivation of verbal adjectives that indicate active and passive ability have also been analyzed. Wide usage of adjectives that indicates passive ability cannot be considered as the only one of their standardization because they have not often been formed in accordance with norms of the Ukrainian language. The adjectives with suffixes -овн-, -енн-, -анн- have been offered to use more widely because the adjectives formed by these models are typical to the Ukrainian language. Such models can become highly productive in scientific language and in particular they can be used in description of new phenomena and connected concepts.

Keywords: Ukrainian scientific and technic terminology, common root verbs with different affixes, verbal nouns, verbal adjectives that indicate passive and active ability, semantics and functioning.